

összhatása mellett csak a tudatos figyelő veszi észre az alkotói stílus változásait: ahogy a századforduló realista hagyományait, anekdotikus szerkesztő-és elbeszélő módszerét, a nyugatosok csillogó technikáját, a bécsi emigráns évek avantgardját, a kibontakozó — néha naturalisztikus — proletár- és dokumentumirodalmat az új, egyetemes stílusban, a szocialista realizmusban feloldja. Nem veti el a régebbi eredményeket, de mindig csak azokat használja fel, amelyek írói céljának, egy már-már radikálisnak mondható alkotói demokratizmusnak megfelelnek. Egyrészt a groteszk, az elidegenítés, a fantasztikum ábrázolása, expresszivitás és szubjektívizmus; másrészt tabló- és montázszerűség, jól időzített vágások, gyakori ritmusváltás az, ami igen higgadt, letisztult ábrázolási módszerében feloldódik, időnként a forradalmi romantikának rendelődik alá.

Mivel életművi sorozatról, s annak jól sikerült, szintézist adó zárókötetéről

van szó, szükséges néhány szót szólni a szerkesztő munkájáról. Helyes volt a teljességre törekvő kiindulási elv, miszerint a szerző új és eddig publikálatlan művein kívül a csak idegen nyelven megjelent és az olvasó számára ma már nehezen hozzáférhető műveit is összegyűjtötte. Kifogásolható viszont a kötet végén levő jegyzetanyag ilyen jellegű összeállítása, melyben a szerkesztő egyszerűen összegzi az átvétel alapjául szolgált folyóiratokat. Ehelyett célzerűbb lett volna egyenként, a novellák sorrendjében, tehát cím és dátum szerint is megjelölni azok pontos forrását. Módszere elégtelenségét egy esetben a szerkesztő is érezte, amikor az 58. lapon külön jegyzetben jelölte meg a forrást.

A kötet végén levő *Bibliográfia* Illés Béla 1950—1968 között megjelent műveit tartalmazza. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1968.*)

SZÖCS FERENC

MOLNÁR GÉZA: VASÁRNAP MINDIG ESIK AZ ESŐ.

A kezdő és befejező helyzet azonosága keretbe foglalja a cselekményt: vasárnap van, esik az eső; Mádi István, a kiváló, de lapjától eltanácsolt publicista vonaton utaztában eltöpreng a történeteken. A külső szituáció ismétlődése kontrasztos, a különbség kiemelésére szolgál. A két utazás közt valóban lényeges tartalmi eltérés van. A könyv elején Megyervárra érkező és a végén onnét távozó Mádi István sok tekintetben más ember.

A változás — amit egy közbeeső esős vasárnap, a várszegi út, az Edinával kibontakozó kapcsolat indít el — nem jelent gyökeres fordulatot, nagyarányú jellemformálódást. Nem hozza magával a nézetek és a magatartás alapvető átalakulását, az alig észrevehető áttételeken keresztül mégis egyéniséget és életsorsot nagyban befolyásoló, fontos kihatású tényezővé válik.

A Megyervárra helyezett Mádi értékes ember, nemcsak kommunista múltja, világnézete, munkája, tehetsége miatt, hanem erkölcsi elvei alapján is. A kudarcot, ami házassága felbomlásával és más laphoz való áthelyezésével érte, mégis jórészt saját magának köszönheti. Értékes azért is, mert magánéleti és közéleti veszteségeinek okait egyaránt önmagában keresi és találja meg. Mégpedig akkor, amikor a megyervári élet néhány jelenségével, a különböző ér-

dek-összefonódások, látható és láthatatlan összeköttetések láncolatával (poitiers-i út, ÉJAV-ügy) szembeni magatartását átgondolva olyan dilemma elé kerül, ami egész erkölcsi nézetrendszerének szigorú revíziójára kényszeríti. Arra a felismerésre jut, hogy nem lehet büntetlenül feladni az elvet egészen apró, jelentéktelennek látszó dolgokban sem, mert ez végül is oda vezet, hogy az ember apránként kiárusítja az eszmét, elárulja forradalmár önmagát. Nem szabad felelőtlenül vagy kényelmességből elsiklani semmiféle igazságtalanság fölött — még akkor sem, ha a bátor kiállás esetleg személyes hátrányokkal jár —, mert a hallgatóságos tudomásulvétel is azt eredményezi, hogy objektíve „betársult a buliba”. A szocialista erkölcsben már ez a passzív szemet hunyás is azt jelenti, hogy a „rokonok”-szerű manipulációk aktív erkölcstelenjévé válik. (Nem véletlenül említődik meg a műben többször is Móricz regénye.)

Molnár Géza könyvének alfája és omegája éppen ebben van: a látszólag nüanszbeli eltérések, apró erkölcsi engedmények súlyos morális következményeinek ábrázolásában, a kis igazságok feladásának erkölcsromboló kihatásában, az apró részlet és a nagy egész összhangjának kiemelésében. Hőse így fogalmazza meg ezt a problémát: „Az

ember eszmerendszere olyan, mint egy épületszerkezet. Mérnöki konstrukció. Nem lehet, hogy csak nagyjából legyen rendben. Nem lehet, hogy csak bizonyos főbb pontokon, csomópontokon legyen rendben. A jelentéktelen részletek statikai hibái olyan stabilitászavarakhoz vezethetnek, amelyek az egész szerkezet egyensúlyát megbonthatják, és katasztrófába döntenek.”

Mivel ez a kulcskérdés, Molnár Géza könyvében — ami a nézetrendszerek egészét illeti — nincsenek és nem is lehetnek 180°-os konfliktusok, sokkal inkább árnyalati eltérések összecsapása van és rajtuk keresztül annak megmutatása, hogy ezek a nüanszok bizonyos helyzetekben antagonisztikus ellentétekké válhatnak és válnak is. Nincs éles, merev különbség Mádi régi és új felfogása közt sem, de ami van, az roppant fontos: a Megyervárra érkező publicista eszmerendszerében csak a fő pontok voltak szilárdak, az új Mádi-ban már a kis részletek is azok.

A szigorú erkölcsi következetesség igényét fogalmazza meg Mádi István múltbeli hibáinak és a megyervári élményeknek, tapasztalatoknak hatására, és az igény gyakorlati megvalósításához is hozzákezd. Vince Edinával való konfliktusa éppen ezen a ponton adódik. Edina alapjában szintén értékes ember, szakításuk a nagynak induló szerelem ellenére mégis szükségszerű. Edina biztonsági játékot folytat, s bár nem tagja az anyagi haszonra törő érdekhálózatnak, potenciálisan nyitva az útja hozzájuk, mert terveiben számító, hatalmi összeköttetésekkel kalkuláló jellem, vagyis sokkal közelebb áll a régi Mádihoz, mint az újhoz: csak a fő csomópontok szilárdsága van meg benne, minden részlete nincs. Kettőjük útjának szétválásával Molnár Géza nagyon jól érzékelteti, hogy e látszólag nem lényegi különbség valójában milyen mély szakadék. Mádi útja az igazság állandó igényének és állandó gyakorlásának ösvényére tér, tehát erkölcsi felemelkedés lesz; Edináé az érdekhajszolóknak, az összeköttetésekkel

érvényesülőknak, a szocializmus haszonlesőinek táborába torkolló, az eszmét kiárusító erkölcsi süllyedés.

A könyv lényege annak az erkölcsi megszilárdulásnak, felemelkedésnek ábrázolása, ami a főhősben végbemegy. Ez a fejlődésrajz, Mádi belső morális konfliktusa meggyőzően és szépen megírt. A kisregény ennek ellenére hiányérzetet kelt bennünk. A külső cselekmény ugyan kevésbé fontos a műben, mivel alárendelődik a belső történésnek — mintegy ürügyet szolgáltat ahhoz —, a szituáció, a megalapozás mégis olyan, hogy várnánk a folytatást: a Mádi képviselte erkölcsiesség gyakorlati teherpróbáját, az ÉJAV-ügy szálainak teljes kibontását és leírását, valamint annak boncolgatását, hogy a kétféle morál összecsapásából melyik kerül ki győztesen.

Van-e realitása Mádi diadalának? Molnár Géza ezt a rendkívül fontos kérdést megkerüli. A könyv befejezése ezáltal elsietettnek, és cselekményalakításában jórészt logikátlanak is tűnik. A nagyszerűen megrajzolt és végigvitt belső konfliktus után a külső összeütközés (az ÉJAV-ügy kapcsán) már jóval a teljes kibontakozás előtt elhal. Mádi távozik Megyervárról, mielőtt szándékát végrehajthatná, de ez a távozás nincs szoros összefüggésben az előzmények, a mű lényegével. Esetlegességeken és mellékes tényezőkön múlik: Csege Prágába helyezésén, Szuhai féltékenységén, a takarékosági intézkedés bevezetésén.

A mű egyébként is olyan sok, és egytől egyig nagy horderejű társadalmi-közéleti problémát tartalmaz, hogy akár egynéhánynak elmélyítése már meghaladná a kisregényi kereteket. A kritikusknak van is olyan megjegyzése, hogy Molnár Géza folytatja majd ezt a művet. Egyik részlete a *Harangos órá*-ban (*Törvények nélkül* címen) még elbeszélés volt, azóta kisregénnyé alakult, de tematikájánál és problematikájánál fogva benne van a nagyregény lehetőségébe, sőt szükségessége is. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1968.*)

VÖRÖS LÁSZLÓ

JÓKAI ANNA KÉT KÖNYVE*

Jókai Anna, bár novellái már néhány éve rendszeresen jelennek meg irodalmi folyóiratainkban, most „berobbant” a magyar irodalomba. Csaknem egyszerre két kötettel is jelentkezett; a *Magvető* induló írókat publikáló Új Termés sorozatában jelent meg 4447 című

regénye, a Szépirodalminál pedig *Kötél nélkül* című elbeszélés kötete. A két könyv után elsőnek a meglepetés fogalmazódik meg olvasójában: kemény, szigorú egyéniséget érzünk Jókai Anna írásaiban.

„Nusi néni 1944-ben vette meg a Tö-

* 4447. *Magvető* Könyvkiadó 1968., *Kötél nélkül*. Szépirodalmi Könyvkiadó 1969.